

Tidsskrift for
årstall og nr.

UTGITT AV MENTALHYGIENISK FORENING

GABRIEL LANGFELDT

Rettsoppgjør og mentalhygiene

Dr. Randolph Alner
Med vennlig hilsen

[Signature]

FORLAGT AV H. ASCHEHOUG & CO.

(W. NYGAARD)

Ved ethvert rettsoppgjør som foretas i et kultursamfunn er der visse hensyn som må tas og som i siste instans er av mentalhygienisk natur. Dette gjelder ikke minst det store oppgjør med *landssvikene*, som jo nå overskygger alt annet innenfor vår rettspleie. Det er skrevet uendelig meget om dette oppgjør, og det er ytterst divergerende meninger som har fått anledning til å lufte seg i vår nå frigjorte presse. Særlig synes divergensene å være store når det gjelder spørsmålet om *dødsstraffen*. På den ene siden beskyldes de som vil ha dødsstraffen gjennomført i relativt stor utstrekning for å være *kulturfiendtlige* — fra den motsatte front fordømmes de som ikke engang vil at torturistene skal få dødsstraff som *«avstumpede humanistene»*. Som oftest har disse diskusjoner vært sterkt følelsesbetonet, det har vært sjeldnere å se *saklige* utredninger omkring emnet. Nettopp på grunn av den sterke affektivitet og dermed sammenhengende massesuggestive virkning som denne diskusjon er preget av, synes det berettiget å forsøke å belyse visse mentalhygieniske sider ved spørsmålet.

105264

Mentalhygiene kan defineres som læren om sinnets hygiene, basert på psykologiske kjensgjerninger og erfaringer. Denne mentalhygiene må i første rekke være *fordomsfri*, uavhengig av religion, politikk og hva vi i daglig tale kaller moral. Mentalhygienens beskjeftiger seg først og fremst med det enkelte individs sjelelige sunnhet — med *forebyggende* forholdsregler og tidlig innsettende behandling hvor der allerede er inntrådt sjelelige anomalier. Men mentalhygienens kan også komme til å måtte beskjeftige seg med *massenes psykologi* — det er således et felt som spiller sterkt inn når talen blir om den heldigste form for et rettsoppgjør. Særlig under det rettsoppgjør som nå pågår, må man alltid erindre at massene er sterkt suggestible og reagerer *instinktiut*, ofte med utsjaltning av alle fornuftige overveielser.

Hvis det under et slikt rettsoppgjør som pågår, skal tas hensyn til massenes krav, den såkalte folkeopinion, kan det lett komme til konflikt mellom de hensyn som burde tas ut fra rent *mentalhygieniske* synspunkter og andre hensyn, f. eks. kravet om en absolutt rettferdig behandling av det enkelte individ. Her kommer vi inn på det meget viktige, men også vanskelige spørsmål om *verdienes rangordning*. Under en rettssak som følges med intens oppmerksomhet og interesse av hele folket, vil gemyttene lett komme i kok, f. eks. hvis det kan være fare for at resultatet av retts-

forhandlingene ikke blir det som folkets såkalte rettsfølelse krever. I *rolige* tider, når gemyttene ikke er opphisset, er denne rettsfølelse som regel solid forankret og uttrykk for et sunt om-dømme. Hvis derimot mere primitive følelser, særlig *hevnfølelse*, er med i spillet, kan massenes krav ikke bli noen solid målestokk for folkets rettsfølelse, og i tider hvor massesuggestioner driver sitt spill, kan derfor folkets rettsfølelse *ikke* tillegges samme verdi for bedømmelsen av hvorvidt f. eks. en dom er rettferdig eller ikke. Men her melder seg nettopp det vanskelige spørsmål om hensynet til massenes sinnstilstand skal veie *mere* enn hensynet til en helt igjennom rettferdig strafferettslig behandling av forbryteren.

Konkret utformet arter spørsmålet seg slik: Hvis massene — folket — krever at forbryteren skal skytes som landsforræder, er det da for-svarlig at retten dømmer ham til døden selv om rettsforhandlingene har klarlagt at det er mange sider ved hans personlighet som må sies å medføre formildende omstendigheter? Hvis det her ikke tas hensyn til folkets røst, kan man risikere at massenes sinnstilstand kommer i kok med lynsj-justis og pogromer. Er det ikke tillatt — for å *unngå* denne ulykke — å felle dødsdommen over forræderen og derved spare alle for slike uhyrlige følger? Rent *mentalhygienisk* sett kunne man være fristet til uten betenkning å svare: Jo, la oss da se

å bli ferdige med disse verste forbryterne, de må utryddes så folkets sinn og nerver endelig en gang kan få den ro de så inderlig trenger. Hertil er imidlertid å bemerke at de lovgivende myndigheter *prinsipielt* har valgt ikke å gå denne — når det gjelder massene — *mentalhygienisk* sett utvilsomt eneste riktige vei. Hvis man nemlig ville følge det prinsipp at man av hensyn til folkeopinionen heller fikk se bort fra mere eller mindre formildende omstendigheter og dømme forbryteren etter de påviselige forbryterske *handlinger*, så ville jo den såvel praktisk som økonomisk og for *samfunnet* mentalhygienisk sett heldigste form for rettspraksis være at de store krigsforbrytere ble stillet for standrett og skutt. Regjeringen har imidlertid ikke villet gå denne vei, men har ved utstedelsen av landssvikforordningen bestemt at der ved avstraffelse av landssvikerne skal benyttes de samme prosessregler som i vår vanlige humane strafferettspleie. Det vil med andre ord si at siktede bl. a. skal ha en forsvarer, der skal avhøres vitner, og det blir adgang til mentalundersøkelse med alle de konsekvenser som dette kan medføre med hensyn på straffeutmålingen og den strafferettslige behandling forøvrig. Men da er det også uten videre innlysende at når først denne fremgangsmåte er valgt, og særlig når det overfor utlandet skiltes med at i Norge brukes den humane strafferetts regler også overfor landssvikerne,

ikke mulig forli-
krigstilstanden var
opphevet?

da må prinsippene for denne strafferettspleie *håndheves fullt ut, koste hva det koste vil*, og uten hensyn til folkeopinionen. Ethvert annet standpunkt er *uholdbart*, fordi det ville føre til at tilliten til vårt rettsapparat som eksponenten for rettferd ville svikte, og dermed ville *mere ubotelig skade* vært opprettet enn den forbigeående som kan tenkes å oppstå ved lynsjustis fordi massen krever å ta saken i sin egen hånd. Det må altså fastslås at med den lovgivning som nå befølges *må de humane strafferettsregler følges til ytterste konsekvens*, også når det gjelder landssvikerne — *selv om* det skulle medføre episoder hvor man ut fra hensynet til massenes sinnstilstand kunne være fristet til å anbefale kortere prosess. *Ingen* *opportunistiske hensyn* må derfor være det første og absolutte krav som stilles til retten, forsvarer, sakkyndige, vitner og andre som måtte få med disse saker å gjøre. Særlig er folkets øyne i disse tider rettet mot vår høyesterett som vi forventer vil håndheve vår humane strafferettspleie *uavkortet* og uten bihensyn også i landssviksaker. Verdienes rangorden krever at rettferd og humanitet *plaseres høyere* enn hensynet til frykten for lynsjustis og kritikk fra hold som ikke forstår å vurdere denne rangorden. Hvis det derfor på forhånd er gitt at de verste naziledere og torturister *må* dømmes til døden, så burde det i landssvikanordningen være inntatt *særbestemmelser* for

disse kategorier av landssvikere, hvoretter det bl. a. kunne sees bort fra visse regler i vår straffeprosessordning, som f. eks. om at det skal foretas mentalundersøkelse, hvis det er tvil om sinnstilstanden. Å foranstalte mentalundersøkelse som ledd i den strafferettslige behandling hvis det på forhånd er gitt at det ikke vil bli tatt hensyn til utfallet, blir jo *komediespill* som er det norske rettsapparat uverdig.

Jeg går dernest over til en drøftelse av enkelte sider ved rettsoppgjøret, hvor det er særlig grunn til å fremheve visse mentalhygieniske synspunkter. Jeg har allerede nevnt at det er et mentalhygienisk krav at rettsoppgjøret med landssvikernes må skje *så hurtig som mulig*. Dette såvel av hensyn til den spenningstilstand hvori hele folket befinner seg, og som uvegerlig nedsetter arbeidskraften, som av hensyn til landssvikernes selv og kanskje ennå mere deres pårørende. Det er en helt utålelig påkjenning for landssvikernes å gå og vente i månedsvis før deres sak blir tatt opp, og vi psykiatere har atskillig føling med hvorledes både landssvikernes selv og kanskje hyppigere de ofte helt uskyldige pårørende bryter sammen under trykket av det som de frykter må komme. Ofte er det de helt passive N. S.-medlemmer som lider mest under dette, fordi de har relativt god samvittighet, men allikevel frykter for at det kommende oppgjør skal

ramme deres ektefelle eller barn på en måte som ikke på noe sett kan sies å stå i forhold til brøden. Dette usikkerhetsmoment som skaper en *permanent forventningsangst* må fjernes så snart som mulig, og det kan kun skje ved at tempoet for oppgjøret påskyndes. Man kan gjerne kalle det medlidenhetskampanje dette å ta hensyn til også landssvikernes og deres pårørendes sjelelige sunnhet — vi psykiatere kaller det humanitet og god mentalhygiene som *samfunnet* i det lange løp absolutt vil stå seg på å praktisere. Ut fra disse betraktninger er det i virkeligheten et uheldig system det som har vært praktisert at man går til arrestasjon av en hel del N. S.-medlemmer, hvorav derpå en del, hvis sak ansees for relativt uskyldig, igjen løslates uten at deres sak er ferdigbehandlet. De går nå og venter og venter, og i denne ventetid utvikler seg ofte en *angstnevrose* — eller forventningsnevrose om man vil — som gjør dem deprimert og arbeidsudyktig. I den daglige praksis ser jo lægene mange av disse tilfelle, og ikke få har måttet innlegges i Psykiatrisk klinikk i denne for dem uholdbare ventetid. På denne måten får de relativt uskyldige N. S.-medlemmer ofte en ufortjent straff i tillegg som de større forbrytere blir skånet for, fordi deres sak blir tatt opp først.

Det er selvfølgelig vanskelig for vårt rettsapparat å greie alle disse saker i en håndvending, men det er iallfall en plikt for oss som er oppmerksom på disse uheldige virkninger å peke på dem, så myndighetene kan ta de hensyn til disse fakta som det er mulig. Personlig mener jeg at det må være en hel del tilfelle hvor påtalemyndigheten allerede fra første stund av må være klar over at påtale må eller bør frafalles, eller som kan slippe med bøter. Men det er ikke da nok bare å løslate dem, vedkommende må straks *få beskjed* om at påtale definitivt er frafalt. Først da kan vedkommende få sin arbeidskraft tilbake og slippe i månedsvis å gå med angstfulle forestillinger om at han dog allikevel kan bli satt inn igjen når de bare *får tid* til å gjenoppta hans sak. På dette felt kreves virkelig psykologisk innsikt hos påtalemyndigheten, og jeg finner grunn til å understreke dette meget sterkt.

*

En annen viktig side ved rettsoppgjøret er dernest avgjørelsen av selve *skyldspørsmålet* og *straffeutmålingen* og de mentalhygieniske synspunkter som her gjør seg gjeldende. *Skyldspørsmålet* er et juridisk begrep som jeg ikke her skal innlate meg nærmere på å definere. I den forbindelse vi her skal behandle det, er det tilstrekkelig å minne om at kun den som er

strafferettslig ansvarlig, kan ansees som skyldig. Det ligger i sakens natur — hvis man da ikke i lovs form vil vedta endringer vedrørende de verste torturister og landssvikere — at skyldspørsmålet for landssvikernes vedkommende må avgjøres etter nøyaktig samme prinsipper som vår humane strafferettspleie forøvrig anvender. Dette innebærer bl. a. at hvis der hos siktede foreligger en rekke i vår straffelov nærmere anførte sjelelige anomalier, så må straffeutmålingen og den strafferettslige behandling i det hele, ta hensyn hertil. De viktigste bestemmelser er de som inneholdes i straffelovens § 44, gående ut på at hvis siktede på tiden for de påklagede handlinger var *sinnssyk* eller *bevisstløs* så er handlingen ikke straffbar. Av videre interesse i denne forbindelse er de bestemmelser som omhandles i straffelovens § 56, hvori det heter at retten kan *nedsette* straffen under det for handlingen bestemte lavmål og til en mildere straffart når handlingen er foretatt i berettiget harme, *under tvang* eller overhengende fare eller under en forbigående nedsettelse av bevisstheten som *ikke* er en følge av selvforskyldt rus.

For å avgjøre om noen av disse sjelelige unntagelsestilstander har foreligget, må det i alminnelighet en sakkyndig psykiatrisk undersøkelse til. Så opplagt kan selvsagt en sinnsyke ytre seg at påtalemyndigheten ikke engang reiser tiltale, men behandler saken

Tilbake
virken

2 *administrativt* og innlegger vedkommende i asyl. På den annen side er det sikkert nok at der hos mange landssvikere foreligger betydelige sjelelige anomalier som legmannen ikke er oppmerksom på, og som heller ikke påtalemyndigheten kan lese seg til av dokumentene, og det er neppe tvilsomt at det derfor ikke foretas psykiatriske undersøkelser i alle de tilfelle hvor det burde gjøres. Det er kun i Oslo og Bergen at vi som politi- og fengselsleger har skolerte psykiatere, og *der* vil nok disse leger i en del tilfelle kunne bli oppmerksom på sjelelige anomalier hos landssvikerne og gjøre henvendelse til påtalemyndigheten om at disse bør mentalundersøkes. Men med det enorme fangetall som nå fyller fengslene, er det ikke mulig for fengselslegene å overkomme selv det mest presserende arbeid på tilfredsstillende vis. De må derfor snarest få sakkyndig assistanse, hvis vår humane strafferettspleie ikke skal lide alvorlig derunder. Jeg skal i denne forbindelse nevne at i Danmark, hvor de har ca. 12 000 fengslede landssvikere, er arbeidet med psykiatrisk undersøkelse av fangene forlengst i full gang. Ved København politikammer alene har politilegen der, som er psykiater, fått ansatt 10 av justisdepartementet lønnede psykiatrisk og psykologisk skolerte assistenter, og hver eneste landssviker blir undergitt en psykiatrisk undersøkelse. Den kan selvsagt ikke bli så inngående som ved de alminnelige mental-

Hva
kan det av!
dette?

undersøkelser, men undersøkelsene har allerede gitt meget interessante resultater som ble fremlagt på et møte i Kriminologisk selskap i København den 6. oktober i år, hvor jeg var til stede. Ved siden av denne undersøkelsesrekke er det også en annen undersøkelsesrekke i gang, som tar sikte på en undersøkelse av samtlige landssvikere i Danmark. Disse undersøkelser ledes av overlegen for psykopatinfengslet og av dosenten i psykologi ved Københavns universitet. Disse to undersøkelsesrekker er ikke i første rekke et ledd i strafferettspleien. Selvsagt vil de medføre at politilegen i de alvorlige tilfelle henleder påtalemyndighetens oppmerksomhet på tilfellet således at vedkommende kan bli mentalundersøkt. Men *hovedformålet* er — ved siden av det rent vitenskapelig-historiske dette, gjennom en psykiatrisk undersøkelse av alle landssvikere å finne holdepunkter for den videre behandling av dem, således at det kan lykkes å føre dem tilbake til samfunnet. Det nytter jo nemlig ikke å lukke øynene for det faktum at *landssvikere som ikke dømmes til døden eller til livsvarig fengsel, etter avsonet straff skal og må bli nyttige samfunnsmedlemmer igjen*. Jeg kommer senere tilbake til dette viktige spørsmål.² Her skal jeg bare, siden talen er om psykiatrisk undersøkelse, presisere at en slik undersøkelse er av den aller største betydning for belysning av landssvikerens hele personlighet og hans

1945-

motiver for handlingen. En sådan inngående mentalundersøkelse vil alltid kunne belyse en rekke sider ved siktedes personlighet som ikke ellers blir klarlagt, og det er innlysende at det da ofte vil kunne komme fram trekk som kan være av betydning for straffeutmålingen. I denne forbindelse finner jeg også grunn til å framheve den forskjell det er på en såkalt *foreløbig* psykiatrisk undersøkelse som vanligvis foretas av politilegen og som kun tar sikte på å avgjøre om det er påkrevd med *ordinær* mentalundersøkelse, og på den mentalundersøkelse som foretas av to sakkyndige oppnevnt av retten. I Quisling-saken ble der benyttet en noe annen og for så vidt irregulær fremgangsmåte som statsadvokaten i første omgang henvendte seg direkte til *to* sakkyndige med anmodning om at de ville foreta en foreløbig undersøkelse. Disse to sakkyndige kom da etter sine samtaler med Quisling til det resultat at det ikke var grunn til å foreslå ham mentalundersøkt. Såvel i våre naboland Danmark og Sverige som hos det norske publikum er dette resultat av den foreløbige undersøkelse utvilsomt blitt misforstått. Således skriver sjefredaktør Selander i en kronikk i «Aftenposten» den 5. september i år under overskriften: «Quisling — den syke Europeer» — innledningsvis følgende: «Vidkun Quisling er ikke noen Peer Gynt. Allikevel er det et spørsmål om ikke Ibsen i sin gjennomtrengende menneske-

kunnskap er kommet landsforræderens innerste personlighet nærmere enn alle psykiatikere tilsammen. Selv etter de lærde menns betenking, hvis riktighet det selvsagt ikke er noen rimelig grunn til å tvile på, kan en legmann ikke finne spørsmålet klok eller gal nøyaktig besvart» — og så følger en lengere utredning som resulterer i en konklusjon om at Quisling er en meget gåtefull personlighet som høye idealer kanskje en gang har vært meget levende hos.

Når forfatteren tar sitt utgangspunkt i de sakkyndiges erklæring og synes å forundre seg over at den er helt negativ og ikke belyser de eiendommelige sider ved Quislings liv og personlighet, så må dette ha sin årsak i at forfatteren ikke har satt seg inn i hvilken oppgave det foreligger for de sakkyndige, når de av påtalemyndigheten anmodes om å avgi en såkalt «foreløbig erklæring». En sådan undersøkelse har som nevnt som eneste oppgave å bringe klarhet i om der hos siktede kan antas å foreligge en eller flere av de sjelelige anomalier som kan tenkes å influere på sakens straffettslige behandling. De sjelelige anomalier som her kommer på tale er nevnt i de tidligere omtalte straffelovsparagrafer. I første rekke gjelder det å bringe på det rene om siktede kan antas å ha vært eller å være sinnssyk eller bevisstløs. Det må vel også antas å være av betydning for straffeutmålingen om denne sak-

kyndige undersøkelse påviser at vedkommende lider av varig svekkede eller mangelfullt utviklede åndsevner. Her blir det jo den undersøkende psykiaters erfaring som i første rekke blir avgjørende for konklusjonen, og det er derfor rimelig at påtalemyndigheten henholder seg til politi- eller fengselslegen. Men det sier seg selv at en sådan foreløbig undersøkelse i alminnelighet ikke kan bli svært inngående, det er ikke så få slike saker som forelegges politilegen, og det blir sjelden tid til å innhente de opplysninger som det kunne være ønskelig å ha før konklusjonen avgis. Kommer den sakkyndige til det resultat at det *ikke* er sannsynlig at noen av de nærmere omtalte, for straffeutmålingen avgjørende sjelelige unntagelsestilstander er til stede, avgis som regel kun en ganske kort uttalelse med konklusjon om at det ikke er grunn til mentalundersøkelse. Erklæringen om Quisling var således bare på noen få linjer uten nærmere motivering — og var langt fra noen «betenkning», således som nevnte kronikks forfatter postulerte. Det bør derfor presiseres at Quisling *ikke* har vært undergitt judisiell mentalobservasjon.

Det vil av denne fremgangsmåte forstås at siktede nok kan være en ytterst eiendommelig personlighet med en rekke sjelelig abnorme trekk uten at den sakkyndige finner grunn til å foreslå ham mentalundersøkt. Hvor ønskelig det enn kunne være ut fra *historiske og psyko-*

logiske interesser å foreslå nazilederne mentalundersøkt, så er dette et hensyn som den eller de psykiatriske sakkyndige — altså som regel politilegen — må se helt bort fra. Avgjørende for dem er kun — for på ny å presisere det — spørsmålet om det kan antas å foreligge slike sinnsanomalier som er omtalt i straffeloven. Selvsagt vil det ofte bli et skjønnsspørsmål om en siktet bør mentalundersøkes eller ikke, og det er derfor ikke usannsynlig at det rett ofte kan gjøre seg meningsforskjelligheter gjeldende mellom de sakkyndige.

Når det gjelder vår *alminnelige* strafferettslige behandling så kan man si at i den vanlige praksis medfører det ikke så store konsekvenser om en eller to sakkyndige unnlater å foreslå psykiatrisk undersøkelse i tilfelle hvor det med rette burde gjøres. Om siktede får sin ordinære straff, vil han jo fortsatt komme under en viss kontroll av fengselslegen, og denne har jo da anledning til å gripe inn, hvis det utvikler seg mere markerte symptomer på sinnslidelse. Med innjødelse av dødsstraffen er imidlertid heri inntrådt en forandring for de tilfelle som rammes av denne. Her kan det ikke rettes på om de sakkyndige som først blir spurt, overser tilfelle som med rette burde vært mentalundersøkt. På Norske Psykiateres landsmøte i september i år ble det derfor besluttet å rette en henvendelse til påtalemyndigheten om å sørge for at det i de tilfelle hvor det ville bli

Hvad fant
man av sikt
på disse
andrer
Jeg kan
kanskje
på 11.6.11
2

nedlagt påstand om dødsstraff måtte bli foretatt ordinær såkalt judisiell observasjon. En sådan judisiell observasjon er som nevnt noe ganske annet enn den foreløbige uttalelse som politilegen avgir, og tar sikte på gjennom et inngående studium av siktedes hele liv og hans aktuelle sjelelige tilstand å belyse handlingens motiver og sider ved personligheten som kan være av betydning for rettens standpunkt til skyldspørsmålet.

*

Bakgrunnen for dette krav om mentalundersøkelse av alle landssvikere som innstilles til dødsstraff er den, at så sant vår alminnelige borgerlige straffelovs humane prinsipper skal håndheves også i disse tilfelle, så bør man overalt hvor lovens høyeste straff kan komme til anvendelse ha best mulig sikkerhet for at vedkommende er fullt strafferettslig tilregnelig. Og for avgjørelse av dette spørsmål er en ordinær mentalundersøkelse av den største betydning.

Annerledes blir det hvis våre øverste domsmyndigheter under enhver omstendighet vil praktisere at f. eks. torturister og mordere skal idømmes dødsstraff. I så fall har det som nevnt selvsagt ikke betydning for prosessen at vedkommende blir mentalundersøkt, men skal en slik praksis gjennomføres, må det av hensyn til rettsfølelsen komme et tillegg til landssvik-

anordningen som tillater en tilsidesettelse av de vanlige formildende eller straffrikjennende omstendigheter for disse tilfelles vedkommende.

*

Til slutt skal jeg drøfte visse sider ved det aller største problem som melder seg i forbindelse med rettsoppgjøret, nemlig de domfeltes videre skjebne og særlig deres muligheter for atter å bli sosialisert og godtatt av samfunnet.

På det kulturtrin som vår strafferettspleie befant seg ved krigens inntreden var jo gjengjeldelsestanken så godt som forlatt, og i stedet var trådt som straffens hovedformål de to hensyn: *Beskyttelsen av samfunnet* mot forbryterske tendenser og de *individualpreventive* hensyn, som tar sikte på en individuell behandling av domfelte bl. a. for å forhindre at han på ny betrer forbryterbanen når han etter endt straff igjen slippes løs på samfunnet.

Hovedformålet med straffen er blitt ikke så meget en mest mulig rettferdig gjengjeldelse av straffbar handling — som dette med alle midler å forhindre at en forbryter på ny begår straffbare handlinger. For å nå fram til de virksomste midler i så henseende er det at kriminalister og psykiatere nå i mange decennier har studert *forbrytternaturen* for derigjennom særlig å finne ut hva der kan antas å virke forebyggende i det enkelte tilfelle. Ved siden av den såkalte

Tilbakemelding
Hva ved
hensyn til
rettsfølelsen

generalprevensjon som søker å hindre gjentakelse av straffbare handlinger ved straffens *avskrek- kende* virkninger i sin alminnelighet, har den sistnevnte metode, *individualprevensjonen* stadig vunnet mere og mere innpass i vår strafferechtspleie. Dette har selvsagt ikke noe med forbrytervennlighet å gjøre — det er *nøktern kriminalpolitikk*, som benytter seg av psykologiske og psykiatriske erfaringer nettopp for derigjennom i første rekke å beskytte *samfunnet* mot nye forbrytelser.

Et av de aller viktigste midler til å hindre nye forbrytelser er derfor dette å underkaste fangen en psykiatrisk undersøkelse. Erkjennelsen av slike undersøkelsers betydning har bl. a. medført at det som fengselsleger, hvor det er mulig, ansettes psykiatere som ved studiet av fangens personlighet kan gi nyttige råd for behandlingen av den enkelte fange.

Når det gjelder rettsoppgjøret med landssvikere har en sådan psykiatrisk undersøkelse en meget stor og samfunnsmessig sett i sine konsekvenser ennå ikke overskuelig betydning, idet det reiser seg det overordentlig store problem om hvorledes den store masse av landssvikere, som ikke dømmes til døden eller til livsvarig fengsel skal kunne bringes tilbake igjen til samfunnet.

I Danmark har man som allerede nevnt funnet at en psykiatrisk undersøkelse av landssvikere er så viktig at det bare for Køben-

havns by er ansatt ikke mindre enn 10 psykiatrisk og psykologisk skolerte undersøkere for dette formål.

Hensikten med en sådan psykiatrisk undersøkelse av landssvikere er *ikke* i første rekke den at undersøkelsen skal være et ledd i strafferechtspleiens første instans, for straffeutmålingen, men den er et viktig hjelpemiddel til veiledning for fengselsmyndighetene i deres videre arbeide med de dømte landssvikere. Det er innlysende at når alle de tusener av landssvikere som det er tale om både i Danmark og Norge skal holdes internert i årevis, vil det oppstå vanskeligheter i behandling, særlig fordi det vil være en stor del av dette fangeklientel som frembyr psykiske anomalier og derfor krever en ganske særegen behandling.

Bortsett fra dette *spesielle* problem med de psykisk abnorme landssvikere, så frembyr jo i virkeligheten behandlingen av hver enkelt landssviker et psykologisk problem med hensyn på det spørsmål: *Hvorledes skal denne landssviker etter avsonet dom kunne bringes tilbake til, assimileres i samfunnet igjen?* Av de dommer som daglig avsies kunne det se ut som om dette problem ikke foreligger og i hvert fall ikke synes å interessere de dømmende myndigheter. Jeg har i hvert fall ennå ikke fra dommerhold sett noen protest mot landssvikforordningen om at disse landssvikere *i tillegg* til fengselsstraffen skal idømmes såkalt *«tap av almen*

Hva har
man idag kommet
til nå det
gjelder sette
forskningss-
råd

2!

123
hvor
det skal

tillit. Det gledet meg dog meget å høre at statsadvokat Annæus Schjødt i sitt foredrag i København for kort tid siden pekte på denne forordnings urimelighet. Før hvordan skal det kunne lykkes å føre landssvikernes tilbake til samfunnet når de etter avsonet dom skal gå rundt med offentlig stempel for mangel på tillit? Det er en psykologisk *bommet* av første rang at denne forordning er innført og stikk imot straffens egentlige formål. For det første burde det ikke hete «tap av almen tillit». I de tilfelle hvor det er nødvendig å frata vedkommende visse rettigheter, bør dette kun hete at de og de rettigheter er fratatt ham. Og slike rettigheter bør kun fratas hvor forbrytelsen er av den karakter at berøvelse av disse rettigheter er absolutt nødvendig. Det hører ikke noe sted hjemme at en person idømmes f. eks. 6 måneders fengsel + 10 års tap av almen tillit. Landssvikernes er i alminnelighet i forveien bitre nok på samfunnet, og det skal ikke lette arbeidet med å få dem tilbake igjen dette at tap av almen tillit hindrer gjeninntredelsen i samfunnet etter avsonet straff.

Dette var kun en bemerkning i forbindelse med selve landssvikanordningen. Hva selve den *arbeidsoppgave* angår som omfatter dette å bringe landssvikernes tilbake til samfunnet igjen, skal jeg innskrenke meg til å nevne følgende:

Man må være klar over at kun en brøkdel av landssvikernes erkjenner sin skyld og får innsikt i denne. De fleste begriper ikke eller vil ikke begripe at de har gjort noe galt. De blir derfor *bitrere* og *bitrere* mot samfunnet, og hvis det ikke i løpet av fengselstiden lykkes å få bibrakt dem en forståelse av deres landsfiendtlige framferd, er det fare for at de vil komme til å danne en pariakaste, som ved første anledning vil slutte seg til de dårligste elementer i samfunnet, som bl. a. er villig til å begå nytt landsforræderi for derigjennom å få hevn på det nå bestående samfunn. *Dette er en sterk truende fare* som ingen ansvarsbevisst myndighet som har med behandlingen av landssvikere å gjøre, kan lukke øynene for.

En av de viktigste oppgaver i hele rettsoppgjøret blir derfor, foruten en mest mulig rettferdig dom, som bl. a. tar hensyn til motivene, gjennom en *opplysende* virksomhet å søke å klargjøre for landssvikernes de feiltrin de har begått.

En viktig oppgave, som det haster meget å få løst, er den å *få hele det store fangemateriale fordelt på mindre fengsler* så man så å si kan skille bukkene fra fårene. Det er en hel del sterkt naziinfiltrerte elementer som virker ytterst uheldig på andre mindre farlige elementer, og disse bør derfor ikke leve under samme tak. Det er en ytterst forskjellig psykologisk behandling som skal til for de forskjellige kate-

Tall
Er vi
av hel-
stopp
den al-
ige

N3

?

gorier av fanger alt etter deres ideologiske, intellektuelle, sosiale og etiske innstilling, og nettopp derfor er den før nevnte psykiatrisk-psykologiske kartlegning av materialet så overmåte viktig.

*

En annen faktor som må regnes med er at de mange unge N. S.-medlemmer er kommet like fra skolen og nå i de år de skal sitte fengslet, trenger fagmessig opplæring, forat de når de har fengselsportene bak seg kan tre inn i samfunnet igjen som nyttige medborgere. Der må bli opprettet de nødvendige verksteder, og det må skaffes lærere så fangene kan få full fagmessig utdanning. Selvsagt må man ikke forsømme den åndelige føde som ungdommen i høy grad trenger i de årene, og det bør selvsagt heller ikke mangle på adspredelse. Det må i det hele på alle mulige måter søkes å forhindre at N. S.-forbryterne blir bitrere og bitrere på det samfunn de skal tilbake til.

Jeg vet at mange vil reagere sterkt på dette program. Jeg hører allerede ramaskriket i pressen om silkefront, avstumpet og misforstått humanitet, utgytelser over den såkalte psykiatriske sakkyndighet, visstnok særlig fra hold som av spesielle grunner har stiftet nærmere bekjentskap med denne, men allikevel gis nokså bred plass i vår presse.

Denne kritikk tar vi mentalhygienikere med

• Restfrik-
sjonen på
lesestoff.

M

ro, for vi har god samvittighet. Vi er oss nemlig bevisst at det er til samfunnets beste at vi har tatt opp kampen for en forståelse av N.S.-medlemmenes mentalitet og for de krav som må stilles for at vi skal unngå en ny samfunnskatastrofe.

M

Jeg håper og tror at når den første forargelsens bølge har gitt seg, vil det norske folk og spesielt alle arbeidsgivere og det arbeidende folk selv ikke lenger kunne lukke øynene for det faktum at landssvikene må tilbake til samfunnet, og at fengselsbehandlingen i første rekke må ta sikte på nettopp dette faktum. Snart kommer de første landssvikere ut av fengslet etter avsonet straff. Der må derfor treffes en ordning hvorved de litt etter litt kan komme inn i regulært arbeid igjen. Skal de bli gående på forsorgen, vil det som nevnt uvegerlig bli en pariakaste som til stadighet er en trusel mot et ordnet samfunn.

*

Det er i dette foredrag kun enkelte mentalhygieniske synspunkter vedrørende det pågående rettsoppgjør som jeg har kunnet fremheve.

Skulle jeg resymere de viktigste, vil det bli følgende:

- 1) Det må sørges for et så hurtig, men samtidig rettferdig rettsoppgjør som mulig.
- 2) Med rettferdig rettsoppgjør menes bl. a. i den

forbindelse som vi her har drøftet det, at ikke *alle* landssvikere skjæres over én kam, men at det ved straffeutmålingen tas hensyn til den enkelte forbryters personlighet, særlig hans intellektuelle og etiske utrustning, som jo er avgjørende for hans forståelse av forbrytelsens karakter og i siste instans har diktert hans motiver. Derfor er en *psykiatrisk undersøkelse* påkrevd overalt hvor det kan antas at forbryteren er mentalt mindreverdigg.

- 3) Det må sørges for *en hensiktsmessig og planmessig behandling av landssvikerne* under fengselsoppholdet, og det må fra første stund av drives en rasjonell opplysningsvirksomhet som tar sikte på å belære landssvikerne om deres feilaktige innstilling. Samtidig må det sørges for *fagmessig utdanning* av alle som sitter på lengere straff, så de kan gå ut i samfunnet igjen som nyttige samfunnsmedlemmer. Et meget viktig hjelpemiddel til rubrisering og riktig behandling av landssvikerne er en psykiatrisk-psykologisk undersøkelse av dem, hva der derfor bør foretas i størst mulig utstrekning.

- 4) *Når fengselsstraffen er avsonet, bør landssvikeren ha sonet sin brøde og ha krav på å bli gjenopptatt i samfunnet.* Av den grunn er forordningen om tap av almen tillit i mange år etter avsonet fengselsstraff *en psykologisk bommert* som bør revideres snarest mulig.

Jeg vil derfor avslutte dette foredrag med å si: La oss ved en *streng*, men *rettferdig* og *psykologisk riktig* behandling av landssvikerne vise dem, at for oss er ikke hevnen det viktigste, men ønsket om gjennom straffen å *forbedre* dem og derved gi dem en sjanse til å delta i *gjenoppbyggingen* av det samfunn som nettopp på grunn av deres forkjærte innstilling og forræderiske handlinger nær var blitt et varig bytte for fienden.

Nettopp derigjennom at de bys en slik sjanse vil de *gode* krefter hos landssvikerne stimuleres således at de i stedet for å bli en stadig *trusel* mot det nye Norge som nå skal vokse fram, kan stille sine krefter til denne gjenoppbyggings disposisjon. Dette er god mentalhygiene i praksis.

Hyklerisk.

Hjerner spilla !!

Kunne bli bedre